

ПОСТАЧАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ. ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Слободенюк В.А.,

*головний юрисконсульт Акціонерного товариства
«Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»
wlada_slava@ukr.net*

Слободенюк В.А., Постачання природного газу. Особливості договірної регулювання

У статті розкриваються основні підходи до визначення правової природи договору постачання природного газу, зазначені у працях радянських та сучасних українських цивілістів. Автором надано характеристику договору постачання природного газу, який за своєю правовою природою містить в собі ознаки різних цивільно-правових договорів – договору постачання, договору транспортування, публічного договору, договору приєднання тощо. Здійснено аналіз основних особливостей, істотних умов договору постачання природного газу, що відрізняють зазначений договір від інших цивільно-правових зобов'язань задля виокремлення основних характеристик відповідного виду зобов'язання як самостійного.

Особливу увагу приділено аналізу Закону України «Про ринок природного газу», Правил постачання природного газу та Типового договору постачання природного газу побутовим споживачам, затверджених Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, та іншим нормативно-правовим актам у газовій сфері, якими закріплено істотні умови договору про постачання природного газу та необхідні вимоги задля його укладення із споживачем. Особливо зазначено умови, які є обов'язковими для сторін та встановлюються Регулятором та ті, що закріплюються на розсуд сторін договору.

Необхідним на етапі дослідження договору постачання природного газу є також розмежування умов, які встановлюються для побутових споживачів та закріплені у типовому договорі та непобутових споживачів, що використовують газ для професійної та/або комерційної діяльності на умовах, передбачених у Розділі II Правил постачання природного газу.

Ще одним аспектом статті є дослідження перспектив розвитку та удосконалення договору постачання природного газу з метою створення прозорих та конкурентних умов між постачальником та споживачем на ринку як самостійного цивільно-правового зобов'язання.

Ключові слова: договір; постачання; природний газ; постачальник; побутовий споживач; цивільно-правове зобов'язання.

Slobodeniuk V., Natural gas supply. Features of contractual regulation.

The article reveals the main approaches to determining the legal nature of the natural gas supply contract, mentioned in the researchers of Soviet and modern Ukrainian civilians. The author gives a description of the natural gas supply contract, which by its legal nature contains the features of various civil law contracts - supply contract, transportation contract, public contract, connection contract, etc. The analysis of the main features, essential conditions of the natural gas supply contract, which distinguishes this contract from other civil obligations in order to distinguish the main characteristics of the relevant type of obligation as an independent.

Particular attention is paid to the analysis of the Law of Ukraine "On Natural Gas Market", the Rules of natural gas supply and the Standard contract for natural gas supply to household consumers, approved by the National Energy and Utilities Regulatory Commission, Ukraine and other regulations in the gas sector, which set out the essential terms of the contract for the supply of natural gas and the necessary requirements for its conclusion with the consumer. The conditions which are binding on the parties and established by the Regulator and those which are fixed at the discretion of the parties to the contract are specified.

It is also necessary during researching of natural gas contracts determine a distinction between the conditions established for household consumers and enshrined in the model contract and non-household consumers who use gas for professional and / or commercial activities under the conditions provided for in Section II of the Rules for the supply of natural gas.

Another aspect of the article is the study of the long-term development and improvement of natural gas contracts by creating transparent and competitive conditions between consumers in the market as an independent civil obligation.

Key words: contract; supply; natural gas; provider; household consumer; civil liability.

Постановка проблеми. Ринок природного газу є основоположною природно ресурсною складовою функціонування України як промислово розвинутої держави з налагодженою взаємодією суб'єктів ринку із побутовими споживачами газу задля постачання природного газу. Відповідна взаємодія побудована на договірному регулюванні з певними характерними особливостями, притаманними правовому полю ринку газу в Україні. Відтак, законодавством України передбачено ряд договорів, що містять положення, які у своїй сукупності регулюють постачання природного газу в Україні, а саме - договір купівлі-продажу, договір постачання, договір транспортування, надання послуг, типовий договір та договір приєднання. Разом з тим, беручи до уваги специфічний суб'єктний склад (юридичних осіб-ліцензіатів на здійснення постачання природного газу та звичайних фізичних осіб-користувачів послугами з постачання), природний газ як об'єкт договору, вплив регулятора на забезпечення повноцінного функціонування ринку, стрімкий законодавчий розвиток, імплементацію європейського законодавства та в цілому спроможність функціонування газорозподільних систем необхідним є дослідження особливостей та шляхи удосконалення договірному регулювання постачання природного газу в Україні.

Аналіз наукових досліджень. Питання щодо договірному регулювання природного газу досліджували радянські та українські вчені- цивілісти, зокрема Іоффе О.С., Корнеєв С.М., Шафір А.М., Садіков О.Н., Романець Ю.В., Топоркова М.М.

Метою статті є дослідження теоретико-правових та прикладних ознак договору постачання природного газу в Україні на підставі наукових праць цивілістів та чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. На етапі становлення договірних основ регулювання ринку природного газу та, зокрема, виокремлення основних ознак договорів постачання природного газу радянськими вченими було викладено декілька правових визначень такого договору. Так, С.М. Корнеєв провів аналіз договорів про постачання через приєднану мережу - про постачання енергією, в тому числі тепловою, газом, нафтою і нафтопродуктами, водою та іншими товарами, який дозволив виявити загальні ознаки, характерні для кожного з них. Саме С.М. Корнеєв вперше висунув тезу про їх самостійність [1, с. 14]. Однак це положення було зустрінуте критикою з боку ряду вчених, які вважали, що зазначені договори не можуть бути самостійними договірними видами. За своєю юридичною природою вони належать до договорів купівлі-продажу [2, с. 222].

Договори на постачання енергією, газом, нафтопродуктами розглядалися С.М. Корнеєвим як однотипні і були об'єднані ним в одну групу, іменовану «договорами про постачання продукцією через приєднану мережу», які в сукупності якісно відрізнялися від усіх відомих до цього договорів, тобто їм була надана самостійність. Однак далеко не всі цивілісти дотримувалися такої точки зору.

О.Н. Садіков в 60-і рр. минулого століття зазначав, що договори поставки і газопостачання опосередковують тотожні суспільні відносини і припускають однакове коло основних договірних умов [3, с. 158-159].

В подальшому Іоффе О.С. також у своїй праці зазначав, що договори на постачання енергією і газом, не можна ні відривати від поставки, ні ототожнювати з нею. Їх слід розглядати як самостійні, але в той же час такі договори, що не прямо входять до складу зобов'язань по оплатній реалізації майна, а в межах цих зобов'язань безпосередньо примикають до договору поставки. Їх юридична відмінність від поставки втілюється в правах і обов'язках сторін, що утворюють зміст названих договорів [4, с. 298].

Сучасні науковці, зокрема Топоркова М.М., визначає договір газопостачання як регулятор відносин постачання побутовому споживачу природного газу, а враховуючи те, що газ є енергією, як і електрика та тепло, стає можливим використання положень статті 714 Цивільного кодексу України щодо постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу, однак в такому випадку необхідним є законодавче закріплення його особливостей, а договір газопостачання можна віднести до підвиду договору енергопостачання через приєднану мережу [5, с.80].

З огляду на зазначене, в працях вчених-цивілістів договір постачання природного газу є особливим видом цивільного зобов'язання, і хоча поєднує за своєю природою інші цивільно-правові договори не ототожнюється з ними та має власні відмінні ознаки, притаманні лише йому.

Реформування ринку природного газу зазнало суттєвих змін з моменту прийняття Закону України «Про ринок природного газу» у 2015-ому році. З метою побудови прозорого конкурентного ринку та задоволення інтересів споживачів, законодавцем встановлено, що постачання природного газу - господарська діяльність, що підлягає ліцензуванню і полягає в реалізації природного газу безпосередньо споживачам на підставі укладених з ними договорів (п.28 ч.1 ст.1 Закону). Так, постачання природного газу здійснюється відповідно до договору,

за яким постачальник зобов'язується поставити споживачеві природний газ належної якості та кількості у порядку, передбаченому договором, а споживач зобов'язується оплатити вартість прийнятого природного газу в розмірі, строки та порядку, передбачених договором. Якість та інші фізико-хімічні характеристики природного газу визначаються згідно із встановленими стандартами та нормативно-правовими актами (ч.1.ст.12 Закону) [6].

Постачання природного газу побутовому споживачу здійснюється на підставі договору постачання природного газу між постачальником та споживачем, який укладається відповідно до вимог встановленими Правилами постачання природного газу, та після включення споживача до Реєстру споживачів постачальника в інформаційній платформі Оператора ГТС у відповідному розрахунковому періоді в порядку, визначеному Кодексом газотранспортної системи.

При цьому, договір постачання природного газу побутовим споживачем укладається з урахуванням Цивільного кодексу України (статей 633, 634, 641 та 642) шляхом заяви-приєднання побутового споживача до умов договору.

Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг 30.09.2015 № 2500 було затверджено типовий договір постачання природного газу побутовим споживачем, що розміщений на офіційному веб-сайті Регулятора та постачальника і не потребує двостороннього підписання письмової форми договору.

Відповідно до п.2 Постанови суб'єктам господарювання, що здійснюють на підставі ліцензії діяльність з постачання природного газу побутовим споживачем, необхідно було привести свої договірні відносини у відповідність до вимог Типового договору постачання природного газу побутовим споживачем у тримісячний строк з дати набрання чинності цієї постановою [8].

Поруч з тим, фізичні особи, які використовують природний газ для професійної та/або комерційної діяльності, прирівнюються до споживачів, що не є побутовими, та укладають договір постачання природного газу згідно з розділом II цих Правил. (п.3 Розділу I Правил постачання природного газу, затверджених Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2496).

Підставою для постачання природного газу непобутовому споживачу є наявність у споживача укладеного з постачальником договору постачання природного газу та дотримання його умов, а також наявність у споживача договору розподілу природного газу, укладеного в установленому порядку між споживачем та Оператором ГРМ, присвоєння споживачу Оператором ГРМ персонального ЕІС-коду як суб'єкту ринку природного газу, наявність у споживача договору транспортування природного газу, укладеного в установленому порядку між споживачем та Оператором ГТС, присвоєння споживачу Оператором ГТС персонального ЕІС-коду як суб'єкту ринку природного газу та включення споживача до Реєстру споживачів постачальника у відповідному розрахунковому періоді та відсутність простроченої заборгованості споживача за поставлений природний газ перед діючим постачальником (за його наявності) (п.1 Розділу II Правил).

Підставами для постачання природного газу побутовому споживачу є наявність у побутового споживача договору розподілу природного газу, укладеного з Оператором ГРМ, до газорозподільної системи якого підключений об'єкт споживача, та присвоєння споживачу Оператором ГРМ персонального ЕІС-коду як суб'єкту ринку природного газу; наявність у побутового споживача укладеного з постачальником договору постачання природного газу побутовим споживачем та дотримання його умов; включення споживача до Реєстру споживачів постачальника у відповідному розрахунковому періоді (п.1 Розділу III Правил) [7].

Враховуючи прозорість та антидискримінаційність законодавчих правил щодо регулювання договірних відносин з постачання природного газу споживач має право укласти договір постачання природного газу з будь-яким постачальником за умови відсутності простроченої заборгованості за поставлений природний газ перед діючим постачальником, на весь очікуваний обсяг споживання природного газу в розрахунковому періоді, необхідний споживачу, або по його точці комерційного обліку, якій присвоєно окремий ЕІС-код.

Попри затвердження форми типового договору щодо постачання природного газу, законодавець у Правилах постачання природного газу визначає істотні умови, які повинен містити такий договір, що свідчить про відсутність свободи договору між сторонами та можливості споживача впливати на умови такого договору.

Однак певні умови, як от встановлення ціни за відповідне постачання, визначається сторонами у довільному порядку. Хоча дане правило теж містить певні обмеження: у 2021 році з метою рівності прав та інтересів побутових споживачів Регулятор встановив базову річну пропозицію для постачання газу, яку встановлює сам постачальник та яка впродовж року не може бути підвищена чи змінена та стосується саме постачання природного газу побутовим споживачем.

Висновки. Договір постачання природного газу є самостійним видом цивільно-правового зобов'язання, який містить в собі ознаки інших договорів, однак має характерні особливості, що відрізняють його

від інших зобов'язань. Так, договору постачання природного газу притаманний специфічний суб'єктний склад – постачальник, що отримав ліцензію у встановленому законодавством порядку та споживач (побутовий/непобутовий), до якого теж висувається ряд вимог, особливий предмет та істотні умови договору, встановлені Регулятором. Споживач (побутовий/непобутовий) повинен відповідати критеріям, встановленими Правилами постачання природного газу, в тому числі, бути включеним до спеціального реєстру споживачів та не мати непогашену заборгованість. При цьому, необхідно зауважити, що законодавець розрізняє побутового та непобутового споживача та відповідно встановлює ряд специфічних вимог до кожного та підстави виникнення правовідносин між постачальником і таким споживачем.

Основною характерною відмінністю договору постачання природного газу є співвідношення основних принципів договірної регулювання, передбачених цивільним законодавством та специфічного регулювання, що здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг у зв'язку зі стратегічною важливістю забезпечення кожного споживача у разі його волевиявлення природним газом.

В цілому у зв'язку зі зміною національного законодавства та імплементацією основних принципів регулювання європейського ринку газу, необхідним є виокремлення відповідного виду договірної зобов'язання як самостійного.

Список використаних джерел:

1. Корнеев С.М. Договор о снабжении электроэнергией между социалистическими организациями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1953. 15 с.
2. Брауде И.Л. Договор подряда. Отдельные виды обязательств. Москва: Госюриздат, 1954. 360 с.
3. Садиков О.Н. Правовые вопросы газоснабжения. Москва: Госюриздат, 1961. 188 с.
4. Иоффе О.С. Избранные труды: в 4 т. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. Т. 3: Обязательственное право. 837 с.
5. Топоркова М.М. ISSN 2226-3047 Вісник Маріупольського державного університету серія: Право, 2015, вип. 9-10
6. Про ринок природного газу: Закон України № 27 від 09.04.2015 року. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text>
7. Правила постачання природного газу: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2496. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1382-15#Text>
8. Про затвердження Типового договору постачання природного газу побутовим споживачам: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг 30.09.2015 № 2500. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1386-15#Text>